

**DIRELA 200 URTE:
FRANTZIAKO IRAULTZA NAGUSIA (1879-1799)
GERTAKARI BATEN BALANTZEA**

Sarrera

Egun hauetan, 1988.eko maiatzean, direla 20 urte, 1968.eko Maiatzean gertaturiko Maiatzeko Iraultza gogora ekartzean, batez ere, 200. mendeurrenaren ateetan dugun (1789-1989) Frantziako Iraultza Nagusia dakarkigu gogora.

Oso hitz eta ideia gutxi aurkituko ditugu herrien begietan Iraultza adina mitoz eta mitifazioz jantzita direnik, mitifikazioan fantasiako irudipenak, buruberozko sentipenetan oinarriturik, historia irrealak berriro bizierazten baitu.

Idazlan honek argitasuna eskaini nahi dio, errealitatea gogo zabalez ezagutu eta une historikoa ondorio eta guzti aztertu nahi duen edonori, historia aberasbide egin nahi bada, orduko garaia Euskal Herriko gaurkoarekin gonbaratu eta ondorioak ateratzeko ausardia baldin badu.

Ez ditut neure hausnarketak eskaini nahi, ez; atizitik, egungo historia-zientziari utziko diot hitz egiten, egun ezin delako historiari manipulatu. Jarraian agertzen diren gogoetak, gai honetan gaituak diren zenbait historiagileren ikerketaren emaitza gisa, ateraberi den liburu batetatik jasoak izan dira: J. TULARD -

J. E. FAYARD - A. FIERRO, *Histoire et dictionnaire de la Révolution française, 1789-1799*. Paris 1987. 1213 orr. (Editions Robert Laffont).

Sakonago ihardungo dugu idazlan honen hirugarren atalean, batez ere, *Iraultzaren balantzea*, egiten saiatuz, egungo historia-zientziaren emaitzak aditzera emanaz, eta bibliografia ugaria eskaintzen bada, artikulu honek indarra izan dezan egiten da eta, batez ere, norbaitek bere kabuz arazoa aztertu nahi baldin badu egungo lan historikoak pertsonalki aztertzeko aukera izan dezan.

I.- Gertakariak - Emaitzak

Iraultzak gizarteari eskaini izan dion ekarpenik nagusiena Giza-eskubideen aitortzea izan da. Eta, hala ere, ez da izan inoiz eskubide horici, Iraultzarenak baino mezpresu handiagorik izan dien garairik; hain zuzen ere, aldi hori gilotinaren irudipena gogoratua izateraino.

Baina prezeski gilotinak berak ematen dio nolabaiteko haunditasuna: politikako ezkenatokian aktore bakoitzak bere burua jartzen du benetan jokoan. Heriotzak porrota zigortzen du.

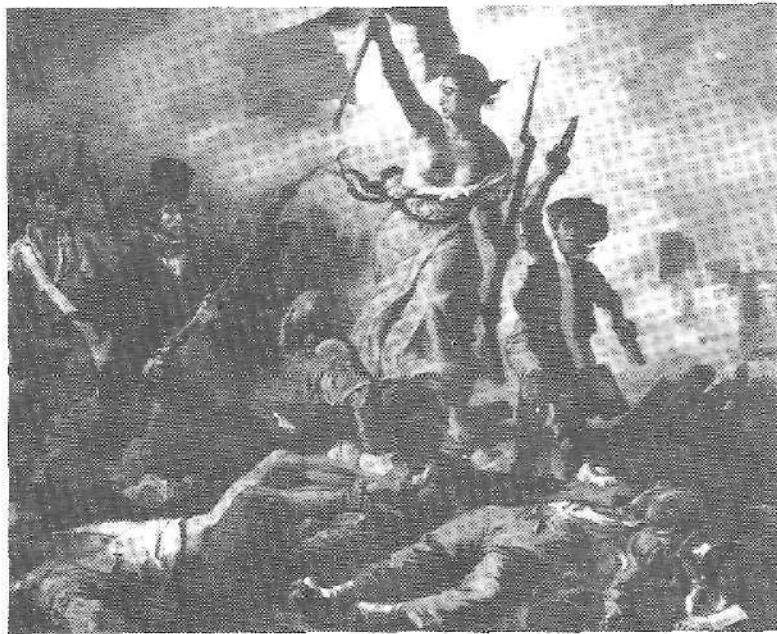
Iraultzak garaipen militarra ezagutu zuen. Napoleonen kapitaina ospetsuak bertan sortuak ziren. «Grande Nation» zeritzan Inperio Handiaren aurrekoa dugu. Iraultzak, horrela, hedapen europarra eta, geroago, unibertsala hartzen du.

Baldintza hauetan hobeki uler daiteke Victor Hugo zein Jules Michelet bezalako olerkari erromantikoen garaiko idazle eta artegileengan izan zuen lilura. Geroago, zinea, beti Iraultzaren aldeko su-garrak eraginik aritu dena, beraren imajina erakargarriari lotuta ageriko zaigu.

Inork Iraultzaren izaera dramatikoari buruzko zalantzarik ez badu ere, eritzien arteko ezberdintasunak, izan zuen ekarpenaz galderak egiterakoan sortu ohi dira: egin ere, Iraultzak bizimodu oso bat desegin ala bizimodu hoberako ateak ireki ote zi-

tuen?

Negatiboak: Iraileko sarraskiak, Paris eta Probintzietako Izu-sortzaile beldurgarriak, ustelkeria eta gaitasunik eza, ekonomia-
ren hondamena, gudu zibila, bandalismoa, hitz hutsezko min-
tzaira eta abar.

Positiboak: XIX. mendean nagusituko ziren printzipio han-
diak aldarrikatu zituen: feudalismoaren hondamena, muga-
guduetako garaipenak, nazio sentipenaren berrindarketa eta abar
(aipaturiko historiagileek positibotzat jotzen dituzten azkenok,
nire euskaldun ikuspegitik begiratuta, negatiboak ezezik *ezin-
kaltegarriagoak* dira. Frantzia eta Parisen zentralismo handia eta
Euskal herriak gizarte eta kultura mailan herri izateko zituen
politika eta kultura mailako eskubideen deuseztapena ekarri
baitzituzte.

II.- Iraultza garaiko mundua

XVIII. mendeko bukaeran Afrika ez da ezertarako kontutan hartzen; esklabuak eskuratzeko erreserba handi bat eta Estatu-piraten Mediterraneo kostaldeko oinarri baino ez dugu. Ozeania, ia-ia ezagutu ere ez da egiten. Asia, adibidez, India kolonien arteko burruka-leku eta Txina merkatal nahikerien bil-toki ditugu. Amerika, hein batetan bakarrik askatuta kolonialismoaren uztarpetik.

Inglaterraren itsasoko nagusitasuna zalantzan jarriezinezkoa baldin bada, Frantzia egunerik egunera nagusituz joan da Kontinentean. «Grande Nation» deritzana imperialismo hotz eta hutsarekin nahasten da. Helburuen unibertsaltasuna konkista-guduen bidez estaltzen da. Hautsi egin da Europako oreka.

Bonaparte agintaritzara heldu zenean, gudaroste gazte eta burrukazalea aurkitu zuen; Kontinentean zehar hara-hona ibiltzen ohitua eta nekez etxera bidal zitekeena. 1789.eko Iraultzak, arriskua ikusten zuten arren beraien arteko aintzinako ezinikusien eta garaiko interesen ondorioz koalizio handi bat egitera ausartzen ez ziren erregez betetako Europaren lurralde-handinahi zoro hutsak bultzatzen ditu Frantzian.

III.- Iraultzaren balantzea: Egungo historiografia

Demokraziako bizitza politikoa

Iraultzari leporatu zaio demokraziako bizitza politikoa sortu izatearen merezimendua. Gaur egun ere, ez dago hori guztuz argi. Adibidez, Izuaren pean eritziak ez zuten izan, inolaz ere, askatasunik ez eta berezkotasunik; eta historiagile batzuk, Aintzinako Erregimenaren bizitza politikoak eta hauteskunde-ohiturek lehenean jarraitu zutela Bigarren Errepublikaraino (1848) frogatu dute. (R. Rémond, *La vie politique en France, 1. t. 1879-1848*, 1985).

Prentsa

Iraultzaren babespean geratzen eta bultzatzen da prentsa. (A. Söderhjelm, *Le régime de la presse pendant la Révolution française*,

1900-1901; G. Le Poittevin, *La liberté de la presse depuis la Révolution, 1789-1815*, 1901; Mitton, *La presse française sous la Révolution et l'Empire*, 1945; A. Manevy, *La révolution et la liberté de la presse*, 1964; *Histoire générale de la presse française*, 1. t. 1969). Gai honetaz, azken aldian, hainbat monografia argitaratu izan da. (R. Gérard, *Un journal de province sous la Révolution: le journal de Marseille*, 1964; J. Kitchin, *Un journal philosophique: la décade, 1794-1807*, 1966; M. Martin, *Les origines de la presse militaire en France à la fin de l'Ancien Régime et sous la Révolution*, 1975; M.-A. Edelstein, *La feuille villageoise, communication et modernisation des régions rurales pendant la Révolution*, 1977; M. Vogne, *La presse périodique en Franche-Comté des origines à 1870*, 5 t. 1977-1979).

Garai hartako litografi-tailerra; inprimigailuak, xaplak, eta euren prestaketa

Artea

Iraultzaren garaiko Frantziako artea ez dagolio gure zibilizazioaren gailur edo goi mailari eta hau dugu horretaz gutxien esan dezakeguna. (F. Benoit, *L'art français sous la Révolution et L'Empire*, 1807; L. Hautecocur, *L'art sous la Révolution et L'Empire*

en France, 1789-1815, 1953; Jullian, *L'art en France sous la Révolution et L'Empire*, 1956; catalogue de l'exposition *De David à Delacroix*, 1974; D. Dowd, *Pageant master of the Republic, Jacques-Louis David and the French Revolution*, 1948; L. Hauteceur, *Louis David*, 1954; D. et G. Wildenstein, *David*, 1973; R. Verbracken, *David*, 1973).

Musika alorrean: Jean Mongrédién, *La musique en France, des Lumières au romantisme* (1986) eta *La Marseillaise* deritzanari buruzko J. Clailley-k egindako ikertekak. Propagandarako bide izanik, beraren gidaritzapean festa iraultzaileak ere antolatu izaten ziren. (J. Tiersot, *Les fêtes et les chants de la Révolution*, 1908; Gruber, *Les fêtes à Paris sous Louis XIV*, 1972; *Les fêtes de la Révolution*, colloque de Clermont-Ferrand en 1974, publié en 1977; M. Ozouf, *La fête révolutionnaire, 1789-1799*, 1976; M. Vovelle, *Les métamorphoses de la fête en province*, 1976).

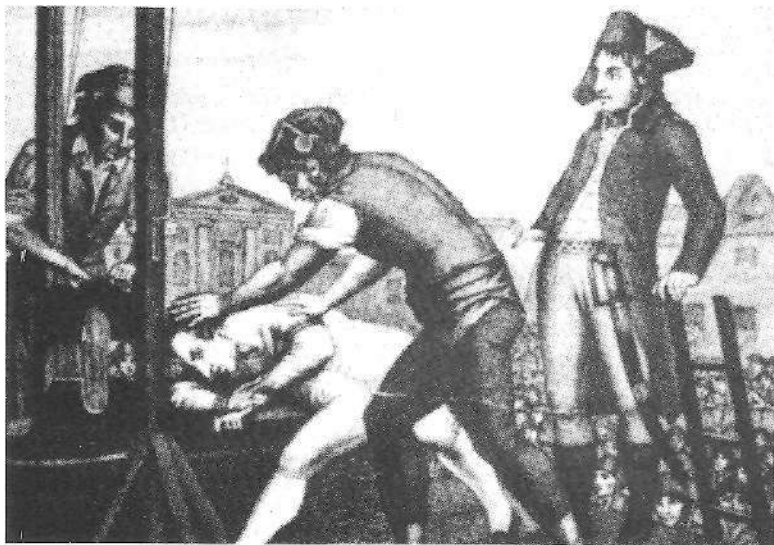
Irakaskuntza

Iraultzak, izpirituak kontrolatzeko lehia eta gogoen heziketaren ardura zituelarik, garrantzia handia eman zion irakaskuntzari. (A. Gain, *L'école centrale de la Meurthe*, 1926; A. Troux, *L'école centrale du Doubs*, 1928; J. Dutheil, *L'école centrale de la Creuse*, 1933; A. Léon, *La Révolution française et l'éducation technique*, 1968; R.R. Palmer, *The Scholl of the French Revolution. A Documentary History of the College Louis-le-Grand and its Director, Jean-François Champaigne, 1762-1814*, 1975; M. Guy, *Du collège Delbène au lycée La Pérouse. Trois siècles d'histoire d'un établissement secondaire de province: le collège centrale, le lycée d'Albi (1623-1950)*, 1979; M. Ozouf, *L'école de la France: essais sur la Révolution, l'utopie et l'enseignement*, 1984). Termidoriarrek (1797.eko Uztailaren 27an; burgesak 1794-95) gaur egun arte iraun duten instituzioak 7.eko Uztailaren 27an; burgesak 1794-95) gaur egun arte iraun duten instituzioak sortu zituzten, hots, goi-eskola normala, eskola politeknikoa, etab.

Mintzaira

Baina hainbatetan iraultzaileek aparteko nagusitasuna aditzera eman zuten alorra, hitzen erabileran eta ideien manipulazioan datza. Mintzairari buruzko politika egiteaz gainera. (R. Balibar et D. Laporte, *Le français national politique et pratique de la langue nationale sous la Révolution*, 1974; M. de Certeau, D. Julia, J. Revel, *Une po-*

litique de la langue: la Révolution française et les patois, 1975). gaur egun, bi mende beranduago, mundu osoan zehar hain ezagunak eta erabiliak diren zenbait izenen kontzeptuak sortu zituzten. (J.-R. Suratteau, *L'idée nationale de la Révolution à nos jours*, 1972; *Patriotisme et nationalisme en Europe à l'époque de la Révolution française et de Napoléon*, colloque tenu à Moscou en 1970, eta 1973an argitaratuta; C. Nicolet, *L'idée républicaine en France. Essai d'histoire critique*, 1982).

M. de Robespierre gilotinara

Nazionalismoa eta abertzaletasuna Iraultzak sortuak ditugu eta, zer esanik ez, erlijioaren kaltetan hedatuak izan ziren. (B. Plongeron, *Conscience religieuse en Révolution. Regards sur l'historiographie religieuse de la Révolution française*, 1969, eta, *Théologie et politique au siècle des lumières*, 1973; M. Vovelle, *La déchristianisation en l'an II*, 1976, eta *Piété baroque et déchristianisation en Provence*, 1973; J.-C. Meyer, *La vie religieuse dans le département de la Haute-Garonne de 1789 à 1803*, 1983; J. Dumont, *La Révolution française ou les prodiges du sacrilège*, 1984; J. de Viguierie, *Christianisme et Révolution*, 1986; ik ere: les actes du colloque *Les juifs et la Révolution française*, 1981an argitaratuta).

Kultura

Ikus daitekeenez, Frantziako iraultzaren balantzea ez da oso positiboa. Kultur alorrean Iraultzak hainbat hondaketa sistemati-ko ekarri zuen; horretaz gainera, berau dugu «Bandalismo» de-ritzan izena sortu zen garaia. (G. Gautherot, *Le vandalisme jacobin. Destruction administrative d'archives, d'objets d'art de monuments religieux à l'épo-que révolutionnaire*, 1914; L. Hauteceur, *Histoire de l'architecture classique en France*, 5. t. *Révolution et Empire*, 1955; L. Réau, *Les monuments détruits de l'art français*, 1959).

Literatura, kaxkarrenetarikoa izan zen. Cazotte, Chanfort eta Chénier (G. Walter, *André Chénier, son milieu et son temps*, 1947) beza-lako gizonak desagertzen diren artean, giltzaperatua izan zen Sade, errepublikazaleen protesta gogorren artean (G. Lély, *Vie du marquis de Sade*, 1952-1957; *Le marquis de Sade*, actes du colloque d'Aix-en-Provence, 1968 ean argitaratuta), Laclos, Orleans-eko dukearen azpi-kerietan buru-belarri sartuta ibili zen (C. Poisson, *Choderlos de Laclos*, 1985) eta Sénec de Mailhan-ek bere *Emigré* atzerrian idatzi zuen (P. Escoube, *Sénac de Mailhan*, 1984). Antzerkiak oso maila apala izan zuen (H. Welschinger, *Le théâtre de la Révolution*, 1987; J.-A. Rivoire, *Le pa-triotisme dans le théâtre sérieux de la Révolution*, 1950; M. Carlton, *Le théâ-tre de la Révolution française*, 1970; D. Hamiche, *Le théâtre et la Révolution. La lutte des classes au théâtre en 1789 et 1793*, 1973). Eta odolezko ge-hiegikeriarik handienak sentimentalkeriarik gorrienarekin naha-sian dituela ageri da. (P. Trahard, *La sensibilité révolutionnaire, 1789-1794*, 1936).

Ekonomia

Ekonomia lur jota geratu zen hamar urtetako desordenu eta guduen artean. (P. Chaumu, *La civilisation de l'Europe classique*, 1965; F. Crouzet, *Blockade and Economic Change in Europe, 1792-1815*, in: *Journal of Economic History*, 1966, 567-588 orr.; F. Aftalion, *L'économie de la Ré-volution française*, 1987; R. Sédillot, *Le coût de la Révolution*, 1987).

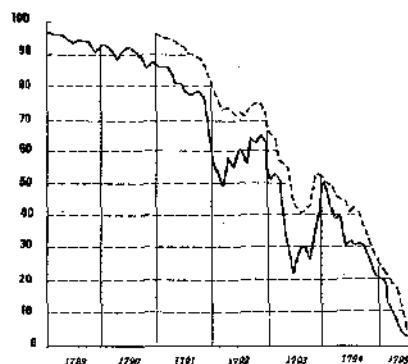
Alor honetan esannahi handia hartzen du Iraultzaren alde-ko historiagileek eduki ohi duten isiltasunak. Frantziak ekono-miaren krisialdiak zeharo hondatuta ziharduen artean, Inglate-rrak aurrerapen apartak ezagutu zituen teknika eta ekonomia

alorrean. (Lévy-Leboyer, *Les banques européennes et l'industrialisation internationale sur la première moitié du XIXe siècle*, 1964; T.-J. Markovicht, *L'industrie française de 1789 à 1964*, 1965-1966, et *Les industries lainières de Colben à la Révolution*, 1976; D. Woronoff, *L'industrie sidérurgique en France pendant la Révolution et l'Empire*, 1984).

Nekazaritzako aurrerapena ere geratu egin zen, hainbatetan nazioaren ondasunei loturik gertatzen diren jabego eskualdaketa garrantzitsuen ondorioz (O. Festy, *L'agriculture pendant la Révolution française; les conditions de production et de récolte des céréales*, 1947, eta, *L'utilisation des jachères*, 1950).

◀ COURS DES ASSIGNATS DEPUIS LEUR CRÉATION JUSQU'AU 1er GERMINAL AN IVe
100 livres assignats donnent en numéraire :

--- Nazio barruan erosteko balioa

— Atzerirako truka-neurtia

Ondasunen banaketa

Egia esan, onurak jaso zituzten nekazariak nazioaren ondasunen salmentatik, baina, antza denez, burgesak edo hirietako bizilagunek baino txikiagoak, hainbat kasutan elperrikaldu egiten baitzen herri ondasunen banaketa. (G. Burgin, *Le partage des communaux*, 1908), eta beraz, zehazketa batzu kontutan hartzea eskatzen du Iraultzak nekazaritzan izandako joerak. (A. Soboul, *Problèmes paysans de la Révolution, 1789-1848*, 1976, nouvelle édition en 1983; F. Gauthier, *La voie paysanne dans la Révolution française, l'exemple picard*, 1977). Nekazal langilegoa osotzen zuen multzo handiak ez zuen onurarik lortu hamar urte zalapartatsuen artean zehar, alderantziz baino. (E. Sorcau, *La Révolution française et le prolétariat rural*, in: *Annales historiques de la Révolution française*, 1932, 28-36, 116-127, 325-335, eta 1933, 25-48; R. Cobb, *The Police and the People, French popular protest, 1789-1820*, 1970).

Langileak

Iraultzak, batez ere, langilegoari ekarri zion hondamenik handiena. Elkarteak debekatzen zituen *Le Chapelier* deituriko legegaren ondorioz, artesauen kofradia eta ermandadeetan zituzten abantailak galdu zituzten langileek. (E. Levasseur, *Histoire des classes ouvrières en France depuis 1789*, 1. t. 1867; E. Soreau, *La loi Le Chapelier*, in *Annales historiques de la Révolution française*, 1931, 287-314 orr.)

Kalteturik gertatu ziren, soldaten maximum-a prezioen maximum-a baino askoz zorrotzago ezarri izaterakoan; «kenskripzio» edo soldaduzka-zerbitzuak nekazal ingurugirokoak baino askosaz gehiago estutzen zituen, haiek errazago lortzen baituzten ezkutatzaz aske geratzea. Ez zaukaten erlijiozko laguntzarik eskuratzeko sistemarik, eleizgizonen Konstituzio zibilak eta eleizgizonen ondasun salmentak gogoak nahasten zitelarik: (A. Tuetey, *L'assistance publique à Paris pendant la Révolution*, 4 t., 1895-1897; L. Lallemant, *La Révolution et les pauvres*, 1898; J. Imbert, *Le droit hospitalier de la Révolution et de l'Empire*, 1954; Alan Forrest, *La Révolution française et les pauvres*, 1986), ukaezinezko eran eta erabete-kotasun osoz langileak izan zirela iraultzaren gaitzailerik nagusienak baieztatu daitezke.

Nobleteria

Hona hemen, era berean, hondamenezko balantzea -nahiz eta hau itxarotekoa izan- izan zuen beste talde bat. Zenbait pribilegioren deseustapenak zekarren pribilegio-galerari, jauntxo-eskubideak kentzeari eta emigratuen eta susmagarrien ondasunen konfiskazioari loturik zetorren finantza indarraren galerari, emigrazioaren zein hilketen zioz gertatutako kopuru-urripena erantsi behar zaie (R. Forster, *The Survival of the Nobility during the French Revolution*, in *Past in Present*, 1967, 71-86 orr.; C. Bréchet, *La noblesse en Franche-Comté de 1789 à 1808*, 1972).

Burgeseria

Iraultzaren onura hartzaile nagusia zan burgesiarentzat ere, balantzeak hainbat iluntasun agertzen ditu.

Lanbideak zituztenak, horiek kenduak izaterakoan, porrot eginda geratu ziren inolazko kalteordainik jaso gabe. Errentatzaileak lur jo zuten errentatuek jasan zuten balioalketaren ondorioz. Ez gaitu harritu behar, beraz, hainbeste burges gilotinarentz urkamendiko eskailarak igoten ikusteak.

Eta errebantxa gisa, nazio-ondasunen eskuratzailleek, armadaren hornitzaileek, funtzionarioek, armagizonek eta legegizonek osoturiko beste burgeseria berri bat agertu zen (D. Ligou, *Montauban à la fin de l'Ancien Régime et aux débuts de la Révolution, 1879-1799*, 1958; P. Barral, *Les Perier dans l'Isère au XIXe siècle*, 1964; J. Kaplow, *Elbeuf during the Revolutionary Period*, 1964; A. Signor, *La Révolution à Pont-l'Abbé*, 1969; J. Sentou, *Fortunes et groupes sociaux à Toulouse sous la Révolution, 1780-1800*, 1969, eta *La fortune immobilière des Toulousains et la Révolution française*, 1970; J. Bayon-Tollet, *Le Puy-en Velay et la Révolution française, 1789-1799*, 1982). Laburpen adierazgarri baten bidez M. Bruguière (*Gestionnaires et profiteurs de la Révolution*, 1986) garaiko finantza eragiketei buruzko argitasunak ematen dizkigu.

Gizarte arazoa

Gizarteari buruzko balantzeak estabaida biziak sortzen ditu. J. Godechot in *Histoire de la société française*, 1953; N. Hampson, *A History of the French Revolution*, 1963). A. Cobbon-ek (*The Social Interpretation of the French Revolution*, 1963) aurrikuspen ideologikoak desegin ditu, marxisten zenbait haserre bizi beraganatuz. (A. Soboul, *La civilisation de la Révolution française*, 3 t. 1970-1983, eta, *Comprendre la Révolution*, 1983). Izan dira erizpide orekatuagoak ere. (F. Furet, *Penser la Révolution*, 1978, 1983, eta *Marx et la Révolution française*, 1986; G. Lewis et C. Lucas, *Beyond the Terror. Essays in French Regional and Social History, 1794-1815*, 1983).

Demografia

Dena den, badugu argudio guztiak baino indar handiagoa erakusten duten zifren alorra ere. (M. Reinhard, *Contributions à l'histoire démographique de la Révolution*, 3 t. 1962-1970). 1792 eta 1815. urteen arteko gudetan izandako galerak, nahiko zehaztasunez, gutxienez 1.300.000en bat pertsonetan kalkula daitezke. (A. Meyner,

Levées et pertes d'hommes en France et en Europe, in *La Révolution française*, 1930). Parisek, Iraultzaren hasieran, 1789.ean, 650.000 inguru biztanle zituen, 1806.ean, 580.000 biztanle izatera jaitsita ageri zaigularik.

Hilketak eta emigrazioa baino grabeago, karguek pilaka gudari erabiliz burruka odoltsuetan bat-batean galdutakoak baino grabeagoa izan zen, Mendebalean, Normandiatik Poitouraino, batez ere Vendée-n egin zen genozidioa; anaien arteko errukirik gabeko gudak, inolazko gehiegikriarik gabe «odol-husketa demokratikoa» deitu izan zena bultzatu zuen. Bolada iraultzaileak 25 urtetan, Aintzinako Erregimenak hiru mendetan baino pertsona gehiago hil zituen. (P. Chaunu, *La France*, 1982, 318 orr., R. Secher, *La génocide franco-français: la Vendée-Vengé*, 1986, eta *La Chapelle-Basse-Mer village vendéen*, 1986; ik. ere: Elie Fournier, *La Terreur Bleue*, 1985, eta, *Turreau et les colonnes infernales*, 1986).

Julen Urkiza